

СТРУКТУРНА ПЕРЕБУДОВА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Семенов В. Ф. доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри екології, розміщення
продуктивних сил і технології,
Одеський державний економічний університет,
м. Одеса, Україна

В статті розглядаються теоретичні проблеми розвитку регіональної економіки. Обґрунтовується необхідність застосування в регіональному розвитку кластерного механізму як прогресивної і ефективної форми розміщення продуктивних сил. Обґрунтовується необхідність перебудови економіки регіону для розвитку інвестиційних процесів.

Ключові слова: регіональна економіка, регіональна політика, регіон, кластер, регіональний розвиток, Одеська область.

Вступ. Регіональні аспекти економічної політики держави впливають з радикальної відмінності станів економічного розвитку окремих українських регіонів, які викликають низку проблем, у тому числі соціально-політичного характеру. Ці регіональні відмінності загострилися у зв'язку з затяжною економічною кризою та спадом виробництва і не в останню чергу є результатом неоднозначності та непослідовної економічної політики. Поруч з проблемами, пов'язаними з економічними трансформаціями, наслідком подібної економічної політики стали також подальше послаблення та поглиблення недоліків багатьох регіонів, оскільки не були забезпечені необхідні рамкові умови для динамічного розвитку приватного сектору в економіці на широкій регіональній основі.

Через це актуальними стають питання структурної перебудови регіональних економік.

Дослідженню регіональних проблем економіки присвячено багато праць, але всі вони разом взяті, ще не встановили навіть сталого й однозначного відношення до самої науки про регіони, до її предмету, до регіонального розвитку. Регіональний розвиток, як режим функціонування регіональної системи, ще не став предметом пильної уваги з боку широкого кола науковців та практиків різного рівня та спеціалізації.

Деякі автори, особливо зарубіжні (Річардсон Х., Томпсон В., Некрасов Н., Кірсанов В. та інші), ще 30-40 років тому стверджували про існування певної кризи в регіональній науці, про те, що ця наука знаходиться в ембріональному стані, що теорія розміщення та регіональна економіка – це пасинки у родині економічних наук. Зараз в літературі існує безліч точок зору щодо суті та змісту структурної перебудови економіки, у тому числі на рівні регіонів (О. Гранберг, 2004; З. В. Герасимчук, 2002; О. Дьомін, 2003; Л. Г. Чернюк, 2002). Автори сходяться на думці, що для структурної перебудови необхідний перехід економіки на якісно інший рівень індустріального розвитку на базі активного впровадження нових прогресивних технологій у прогресивних галузях економіки, властивих для конкретних регіонів. Для структурної розбудови економіки регіонів корисною може бути концепція ендогенного розвитку.

Модель ендогенного розвитку базується на максимальному використанні місцевих ресурсів – робочої сили, акумульованому на місцевому рівні капіталу, підприємницького потенціалу, специфічних знаннях виробничого процесу і можливостях виконання специфічних професійних завдань. Іншим елементом моделі є здатність місцевої економіки контролювати процес накопичення на локальному рівні.

Підґрунтям для розвитку стає наявність системи виробничих можливостей або схильність місцевого підприємницького співтовариства до розвитку коопераційних зв'язків між окремими секторами і в середині секторів виробництва, а також здатність місцевого виробничого і економічного потенціалу до оновлення та інновацій.

Концепція ендogenous розвитку як нова парадигма регіональної економічної політики з'явилася в період глобалізації економіки. Процес глобалізації, здавалося б, знецінив головні постулати регіональної економіки. Прибічники теорії глобалізму стверджують, що традиційні детермінанти локалізації виробничої діяльності перестали бути домінуючими. Глобалізація, на їх думку, могла б зробити різні території рівноцінними. Насправді ж нічого подібного не відбувається – географічна наближеність залишається визначальним фактором економічної динаміки, і існує безліч аргументів, які підтверджують цю гіпотезу.

Перший аргумент полягає у тому, що регіональне середовище не є нейтральним, воно відіграє свою роль за рахунок якості фізичних інфраструктур, які у свою чергу являють собою зовнішні статичні фактори, що використовуються окремо. Роль регіонального середовища залежить також від динаміки зовнішніх факторів, які стимулюють інноваційну діяльність, тобто рушійну силу економічного зростання. Зовнішні фактори пов'язані зі здобуттям та розповсюдженням знань кваліфікацією кадрів, із локальними інформаційними та технологічними мережами. Окрім усього цього, якість життя, яка пропонується певною територією, обумовлює привабливість цієї території для інвестицій та інвестиційної діяльності, в якій використовуються висококваліфіковані людські ресурси.

Як не парадоксально це звучить, але саме глобалізація ринків спонукає підприємства однієї галузі до розвитку сусідської солідарності,

тобто до створення форм територіальної організації, що стимулюють структурну перебудову і економічне зростання регіону.

Постановка завдання. Структурна перебудова, як об'єктивний регіональний процес, має цілком певні результати розвитку, які проявляються у формуванні специфічних регіональних утворень – субрегіонів, у розвитку місцевого самоврядування, в економічних і соціальних параметрах функціонування поселень різного таксономічного рівня. Вона забезпечує високу ефективність суспільного виробництва, більш результативне розв'язання проблем територіального управління, соціально-демографічних проблем, проблем розселення, екологічних та інших проблем. Поняття “структурна перебудова регіонального розвитку” стосується відмінностей у характеристиках зростання як за видами економічної діяльності, так і за адміністративним поділом. В регіоні ці проблеми здебільше постають у формі запитань, що стосуються нерівномірного розподілу доходів між адміністративними районами (субрегіонами), відмінностями у темпах зростання та рівнях безробіття, а також впливі цих відмінностей на поширення бідності, соціальних показників і соціального напруження. Питання регіонального розвитку є дуже серйозними, адже цілі галузі економічної діяльності стають нежиттєздатними в період трансформації економіки.

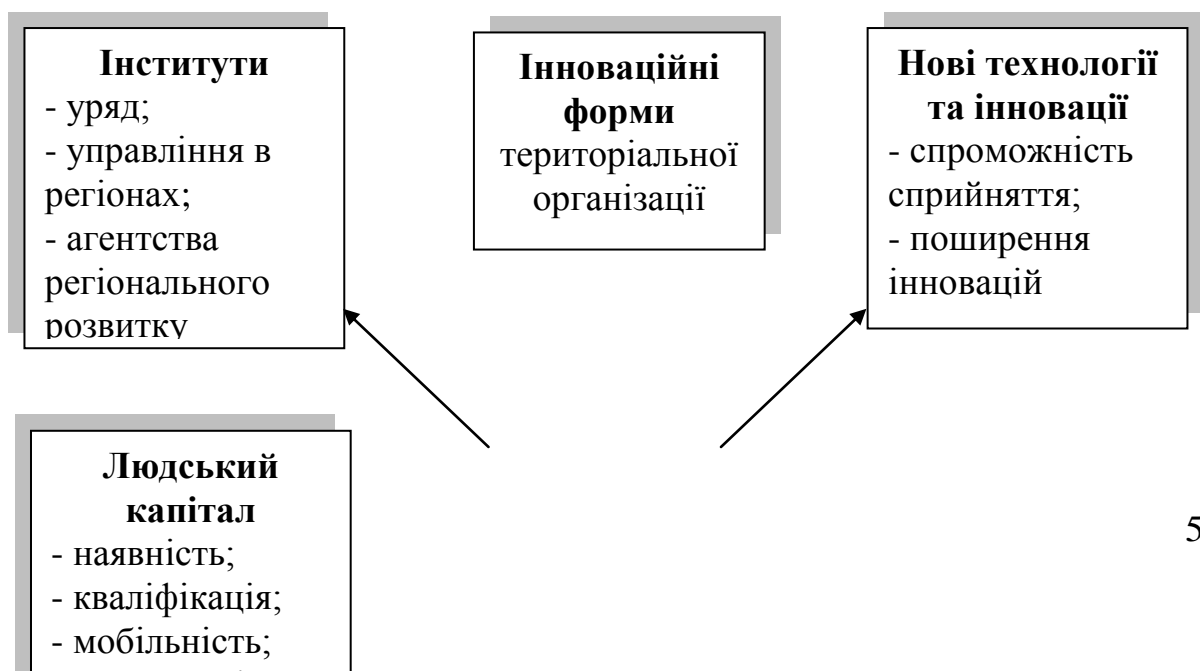
Регіональна політика щодо структурної перебудови економіки повинна враховувати, що розповсюдження господарської діяльності по окремих регіонах країни визначається факторами розміщення, а їх важливість змінюється у часі [5, с. 117].

Завданням цього дослідження є розробка рекомендацій регіональної влади щодо активізації політики структурної перебудови економіки регіону. Мета дослідження – вивчення регіональних проблем, оцінити наявні відмінності у рівнях розвитку субрегіонів Одеської області,

ідентифікувати чинники, що впливають на ці відмінності та розглянути набутий в регіоні досвід у реалізації регіональної політики і структурна перебудова економіки регіону з урахуванням ринкових умов.

Результати. Розглянемо проблеми структурної перебудови на прикладі Одеської області, яка, як і Україна в цілому, має субрегіональні відмінності в природних умовах, етно-лінгвістичних характеристиках та культурній спадщині. Згідно рейтингу інвестиційної привабливості регіонів, проведеному експертами Інституту реформ, Одеська область займає 13-те місце, тому зрозумілим стає те, що в області необхідна структурна перебудова, яка пов'язана з реалізацією інноваційної стратегії її розвитку, зниженням енергоємності й матеріаломісткості промислового виробництва, закріпленням позитивних наслідків реформування АПК, забезпеченням загального приросту продукції, остаточним подоланням збитковості та зміцненням фінансового стану сільськогосподарських підприємств.

Складовими елементами сучасного регіонального розвитку виступають: природні ресурси, інвестиційний потенціал, нові технології, історична спадщина, соціальний капітал, людський капітал, нові інститути (рис.1).

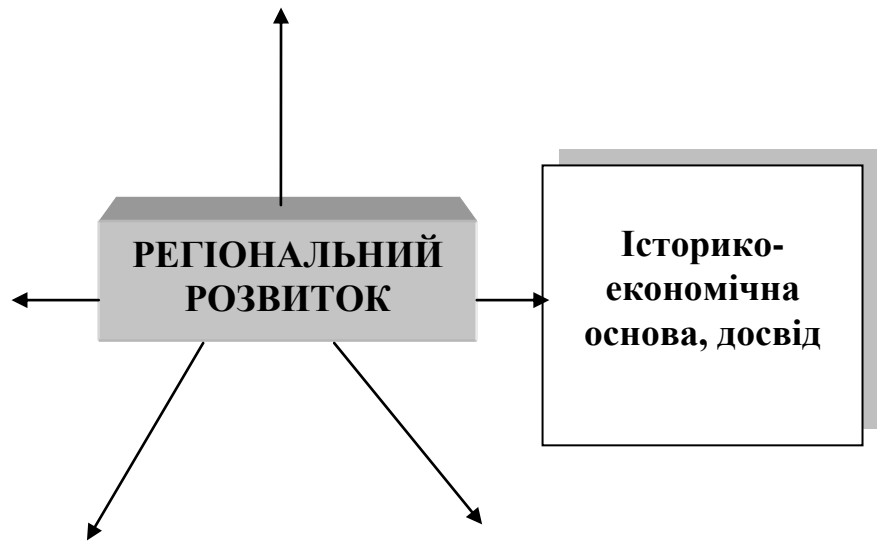

Рис. 1. Складові елементи регіонального розвитку

Головним у розвитку господарського комплексу області в подальшому повинні стати дії по нейтралізації негативних наслідків диспропорції в розвитку та розміщенні продуктивних сил, поліпшенні екологічної ситуації в місті Одеса та області, покращенню життєвого рівня населення. Тому подальший економічний та соціальний розвиток регіону пов'язаний з поліпшенням стану довкілля, раціональним використанням природних ресурсів, на основі застосування економічних інструментів їх раціонального використання, здійснення на регіональному та місцевому рівнях невідкладних заходів, спрямованих на забезпечення надійної екологічної безпеки.

На початок 2005 року основні фонди Одеської області оцінювались в 62,2 млрд. грн., що становить 5,9 % від вартості основних фондів України. У їх структурі найбільшу питому вагу має транспорт і зв'язок – 25,5 %, промисловість – 18,2 %, на сільське господарство – 14,1 %, торгівлю – 7,4 %. Інвестиції в основний капітал, порівняно з 2002 роком, збільшились на 167,1 млн. грн. і становили 507,3 млн. грн., що на 57,3% вище ніж у попередньому році [9].

У загальнодержавному та міжнародному поділі праці Одеська область є індустріально-аграрним регіоном, який спеціалізується на транспортному обслуговуванні. Показник ВДВ в розрахунку на душу населення становить 2136,0 грн., що перевищував середній рівень у державі на 2,6 % [8]. Внаслідок різної динаміки виробництва в галузях економіки відбулись значні зміни структури валової доданої вартості.

Соціально-економічний розвиток області відбувається в досить складних умовах розбудови ринкової економіки України. Економічні процеси супроводжуються відчутними якісними перетвореннями, позитивними структурними змінами.

Економічні показники розвитку Одеської області серед регіонів України подано в таблиці.

Таблиця

Місце області серед регіонів України (розраховано за даними Одеського обласного статистичного управління)

Показники	2002 рік	2003 рік	2004 рік	Частка у загальному обсязі по Україні за 2002-2004	Місце серед регіонів за значенням показника

				рр., %	
Обсяг промислової продукції, млн.. грн.	4416	6198	7228	3,4	10
Виробництво товарів народного споживання, млн. грн.	1650,7	2556,8	3247,5	4,5	9
у тому числі:					
продовольчі товари	942,6	1459,5	1854,3	5,2	9
непродовольчі товари	276,0	427,0	542,3	3,8	13
Виробництво продукції с/г, млн. грн.:	3277,1	3376,2	3569,2	5,6	6
рослинництво	2033,9	2096,0	2216,3	5,7	6
тваринництво	1243,2	1280,6	1353,7	5,5	7
Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	2609,4	2911,0	5073,0	10,0	5
Перевезено вантажів автотранспортом, млн. т.	20,8	30,6	40,2	3,9	8
Прибуток від реалізації послуг, млн. грн.	4859,3	9780,4	10518	10,5	2
Експорт товарів, млн. д.	979,7	1553,9	1710,8	5,6	6
Імпорт товарів, млн.. д.	1160,0	1282,9	1364,7	7,8	4

Аналіз соціально-економічних показників області за десять років подано на рисунку 2.

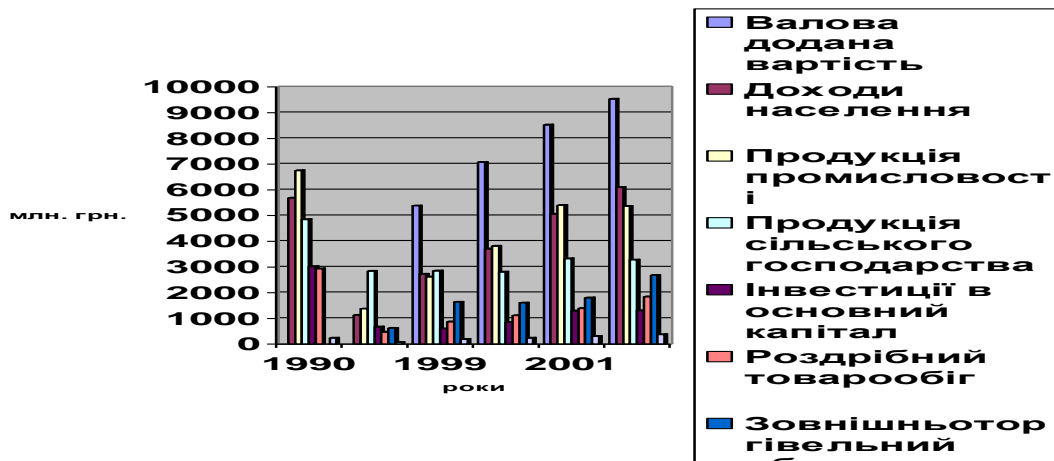

Рис.2. Основні соціально-економічні показники Одеської області
(за даними [8])

Конкретними завданнями структурної перебудови економіки регіону є відносна незалежність від монополії зовнішніх поставок, валютно-фінансове самозабезпечення, підвищення конкурентоспроможності економіки регіону, мінімізація витрат первинних ресурсів, шкідливих екологічних наслідків виробничо-господарської діяльності; скорочення виробництв з небезпечними і важкими умовами праці, ріст реального рівня народного споживання, покращення якості життя.

Специфіка сучасного виробничого потенціалу Одеси визначається особливостями природно-ресурсного потенціалу і спеціалізацією господарств області. Необхідною умовою поліпшення соціально-економічного стану в регіоні буде структурна перебудова господарського комплексу на принципах взаємоузгодження регіональних і загальнодержавних інтересів, спрямування значної частини інвестицій на розвиток перспективних галузей економіки та окремих підприємств, що випускають конкурентноспроможну на світовому ринку продукцію.

Стратегічним напрямком розвитку регіональної економіки має бути подальший динамічний розвиток підприємництва, створення потужних регіональних систем, здатних трансформуватися у регіональні кластери

(РК).тільки у цьому разі можливо об'єднати зусилля усіх сторін, які діють у цій сфері: держави, бізнесу, громади. Для запуску цього процесу необхідно добре вивчити феномен кластеру.

Головною ознакою й підставою створення кластерів є підвищення продуктивності залучених ресурсів, а головною рисою кластерів є те, що вони охоплюють певну територію і є локальними формуваннями. Територія, або точніше, економічне оточуюче середовище кластерів стає важливим фактором розвитку, в значній мірі впливає на його конкурентні можливості, сприяє скороченню видатків виробництва, розвитку інноваційного потенціалу, підвищенню інвестиційної привабливості регіонів. Актуальним є питання, яку концепцію треба використати для запровадження кластерів у певній місцевості, як оптимізувати їх структуру, чи треба створювати додаткові структури, які результати повинні бути досягнуті в процесі їх діяльності, яка участь держави у функціонуванні кластерів. Ці та багато інших питань ще недостатньо вивчені і потребують спеціальних досліджень.

Кластери – це дійсно перспективна форма організації, але найголовнішою є та обставина, що з технологічної точки зору кластери сприяють темпам запровадження інновацій, визначають їх напрямок і тим самим створюють фундамент для майбутнього економічного зростання. Отже, теорія кластерів тісно пов'язана з концепціями інноваційного розвитку, з концепцією нової економіки.

Якщо казати про інвестиційну привабливість регіонів, то саме завдяки кластерам підприємства стають потенційно привабливими для іноземних інвесторів. Кластерна територіальна організація економіки регіону сприятиме розвитку спеціалізації, збільшенню масштабів і покращенню якості виробництва, залученню резервів, активізації економічного оточення, зменшенню витрат на виробництво, загальному

підвищенню економічної ефективності, отриманню синергетичного ефекту. Кластери можуть відігравати вирішальну роль у вирівнюванні економічного розвитку регіонів України.

В регіонах України з запровадженням кластерів з'являються можливості для вирішення проблем регіонального розвитку. До потенційних можливостей кластерного механізму слід віднести скорочення собівартості окремих видів промислової продукції, збільшення обсягів її виробництва, диверсифікації економіки регіону. В Одеській області є можливості створення кластерів в агропромисловому, морегосподарському, рекреаційному, фінансовому секторах [7, с. 241].

Висновки. Таким чином, наукова новизна полягає в тому, що існуюча регіональна політика малоефективна, бо мало використовуються сучасні концепції ендogenous розвитку. Динамічне реформування економічних процесів в регіонах має ґрунтуватися на структурній перебудові, на використанні внутрішніх ресурсів регіонів. Державна економічна політика повинна розвиватися у бік регіоналізації, соціально-економічного розвитку, створення ефективного механізму координації місцевих адміністративних та ринкових структур, ефективного використання людського капіталу.

Перспективи подальших розробок у напрямку теми дослідження полягають у створенні теоретичних підходів до прийняття політики розвитку кожного регіону, а також пошуку шляхів та інструментів для створення сприятливих умов інвестування регіонального розвитку.

Література

1. Базилюк Я.Б. Умови формування конкурентоспроможності національної економіки України та шляхи її підвищення // Фінансова консультація. – 2000. - № 49-52. – С.43.
2. Герасимчук З. В. Комплексная оценка устойчивого развития регионов Украины // Экономика Украины. – №2. – 2002. – С. 34 – 42.
3. Дьомін О. Політика регіонального розвитку в умовах поглиблення ринкових реформ в Україні // Економіка України, № 6. – 2003. – С. 4 – 14.
4. Чернюк Л. Г., Клиновий Д. В. Економіка та розвиток регіонів (областей) України. – К.: ЦУЛ, 2002. – 644 с.
5. Семенов В. Ф. Структурна перебудова економіки регіону як необхідна умова розвитку інвестиційних процесів // Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип.13. – 2003. – С. 115-119.
6. Портер М. Е. Международная конкуренция. – М.: Изд. Дом «Вильямс», 2001. – 495 с.
7. Семенов В. Ф. Сучасні форми розміщення продуктивних сил в контексті регіонального розвитку // Вісник соціально-економічного розвитку. – Вип. 11. – Одеса, 2002. – С. 239 – 242.
8. Статистичний щорічник Одеської області за 2003 рік. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2004. – 491 с.
9. [http: www. odesa gov. ua.](http://www.odesa.gov.ua)

In article theoretical problems of development of regional economy are considered. Necessity of application for regional development of clusters mechanism as progressive and the effective from of accommodation of productive forces is proved. Necessity of reorganization of regional economy for the development of investments is proved.

Заявка на участь у конференції

1. Семенов Василь Федорович
2. Одеська область, м. Одеса
3. Одеський державний економічний університет, факультет міжнародної економіки,
65056 м. Одеса, вул. Преображенська 8
4. Завідуючий кафедрою екології, розміщення продуктивних сил і технології, професор, доктор економічних наук
5. Робочий телефон: 8 (0482)25-59-61
6. 65056 м. Одеса, вул. Преображенська 8, ОДЕУ, ФМЕ, кафедра ЕРПСТ
7. Пріоритети регіональної соціально-економічної політики.
Взаємовплив економічного та соціального розвитку регіону.
8. Міжрегіональні диспропорції та регіональний розвиток
9. Дата приїзду – 18 жовтня, дата від'їзду – 21 жовтня.
10. Проживання в готелі.

Заявка на участь у конференції

1. Балджи Марина Дмитрівна
2. Одеська область, м. Одеса
3. Одеський державний економічний університет, факультет міжнародної економіки,
65056 м. Одеса, вул. Преображенська 8
4. Доцент кафедри екології, розміщення продуктивних сил і технології, кандидат географічних наук
5. Робочий телефон: 8 (0482)25-59-61
6. 65056 м. Одеса, вул. Преображенська 8, ОДЕУ, ФМЕ, кафедра ЕРПСТ
7. Пріоритети регіональної соціально-економічної політики.
Взаємовплив економічного та соціального розвитку регіону.
8. Структурна перебудова економіки регіону (на прикладі Одеської області)